

CULTUROLOGY

НЕОБХІДНІСТЬ РОЗРОБКИ РЕГІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ КІРОВОГРАДЩИНИ У КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ІННОВАЦІЙНИХ ТРЕНДІВ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ

Осієвська Ю.С.

*Київський національний університет культури і мистецтв, Київ,
аспірантка кафедри івент-менеджменту та індустрії дозвілля*

THE NECESSITY OF DEVELOPMENT OF THE REGIONAL MODEL OF THE CULTURAL HERITAGE OF KIROVOHRAD REGION INTEGRATION IN THE CONTEXT OF MODERNIZATION AND INNOVATIVE TRENDS OF THE UKRAINIAN CULTURAL POLICY

Osievska Yu.

*Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv,
graduate student of the event management and leisure industry department*

АНОТАЦІЯ

Метою статті є формулювання і аналіз основних концептів регіональної моделі інтеграції культурної спадщини Кіровоградщини з огляду на процеси модернізації та інноваційні тренди в рамках української культурної політики. Методологія дослідження ґрунтується на культурологічному аналізі та соціо-логічному підході, що допомагають прояснити роль і місце об'єктів культурної спадщини у житті сучасної людини, досягнути специфіку регіональної моделі інтеграції культурної спадщини Кіровоградщини у новітній соціокультурний контекст краю, обґрунтувати її ефективність, враховуючи інноваційні програми та проекти. Наукова новизна. У статті вперше акцентується увага на необхідності розробки регіональної моделі інтеграції культурної спадщини Кіровоградської області в сучасний контекст з огляду на «перезавантаження» культурної політики України і впровадження системних реформ у культурній сфері. Висновки. Стверджується, що проєктно-програмний підхід як інноваційний інструмент культурної політики допомагає комплексно вирішити чимало проблемних питань у сфері збереження культурної спадщини Кіровоградської області. Доведено, що його застосування має підкріплюватись правильними управлінськими рішеннями, через що автор наполягає на нагальності розробки і прийняття обласної цільової програми «Популяризація культурної спадщини та розвиток культурного туризму в Кіровоградській області на 2022-2027 роки», що дозволить забезпечити практичну реалізацію різних проєктів зі збереження й актуалізації культурної спадщини (музеефікація пам'яток історії та культури, що руйнуються, створення системи їх моніторингу, етнографічні експедиції, формування культурно-туристичного простору регіону, розвиток креативних індустрій та ін.).

ABSTRACT

The purpose of the article is to form and analyze the main concepts of the regional model of the cultural heritage of Kirovohrad region integration from the view of the processes of modernization and innovative trends in the frames of the Ukrainian cultural policy. Methodology of the research is based on the cultural analysis and sociological approach that help to clarify the role and place of the objects of the cultural heritage in modern person's life, to understand the specifics of the regional model of the cultural heritage of Kirovohrad region integration into the new socio-cultural context of land, based its effectiveness including the innovative programs and projects. Scientific novelty. In the article firstly the attention is emphasized on the necessity of development of the regional model of the cultural heritage of Kirovohrad region integration into the modern context from the view of "re-load" the cultural policy of Ukraine and implementation system reforms in the cultural sphere. Conclusions. It is confirmed that the project-program approach as an innovative tool of the cultural policy helps to solve comprehensively plenty of problematic questions in the sphere of keeping cultural heritage of Kirovohrad region. It is proved that its applying has to support by the correct manage decisions because of what the author insists on the urgency of developing and adopting a regional target program "Popularization of the cultural heritage and development cultural tourism in Kirovohrad region for 2022-2027" that allows to provide the practical realization of different projects with keeping and actualization the cultural heritage (museumification of historical and cultural monuments that are being destroyed, making system of their monitoring, ethnographic expeditions, forming cultural-tourism regional space, development creative industries, etc.)

Ключові слова: Кіровоградщина, культурна спадщина, регіональна модель, збереження, інтеграція, модернізація, інноваційні програми.

Keywords: Kirovohrad region, cultural heritage, regional model, keeping, integration, modernization, innovative programs.

Постановка проблеми. Сьогодні все більше усвідомлюється значимість культурної спадщини як невід'ємної складової середовища українських міст й регіонів, адже вона постає не лише важливим компонентом функціональної програми останніх, але й виконує функції естетизації середовища і наповнення його своєрідним духовним змістом. Розвиток гуманітарної сфери України та соціокультурні трансформації, що відбуваються в багатьох областях, містах і регіональних середовищах, зумовлюють необхідність визначення плану дій, який передбачає збереження та відродження матеріальної й нематеріальної спадщини на принципах реставрації, реконструкції, модернізації, регенерації та ревалоризації, а тому на сучасному етапі виникає необхідність оновлення та розробки інноваційних проєктів і моделей інтеграції культурної спадщини на регіональному рівні.

В умовах «перезавантаження» культурної політики України і впровадження системних реформ у культурній сфері [2], зміни, пов'язані з впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, до цього ж продикутовані часом, допомагають виявити основні виклики і проблеми в секторі культурної спадщини України, на які звернули увагу іноземні експерти Л. Норіс і В. Ланкелієне. Йдеться про дуже повільний процес подолання пострадянського синдрому і трансформації суспільства; застаріле законодавство; цілковита відсутність стратегічного планування, яке забезпечило б розвиток сектору; відсутність цифрових архівів культурної спадщини; децентралізація у сфері культурної спадщини; постійно зростаюча кількість фахівців, відкритих до співпраці, навчання та обміну ідеями [25].

Вирішення цих проблем прямо пов'язане з необхідністю оновлення або ж розробки управлінських методів реалізації стратегій культурної політики з метою їх залучення до вирішення нагальних проблем сучасного українського суспільства та до програми модернізації, підвищення якості життя регіонів, зокрема на прикладі Кіровоградської області, яка нас цікавить найбільше. При цьому інноваційний підхід у сфері культурної спадщини, що сприймається в якості ресурсу соціокультурного розвитку області, пов'язаний, по-перше, з розробкою програм і проєктів, їхнім науково-дослідним супроводом задля обґрунтування диференційованого підходу до класів об'єктів культурної спадщини, визначення їх ключових функцій у формуванні культурного простору Кіровоградщини. По-друге, також з реформуванням управлінських механізмів, що забезпечують реалізацію цих проєктів й програм, створенням ефективної системи комунікації, котра забезпечує взаємодію влади та соціуму у питаннях формування регіональної культурної політики, і де задіяні ЗМІ, науково-експертні групи та бізнес-структури, що особливо актуально з огляду на важливість державно-приватного партнерства у сфері культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема реформування та оптимізації стратегії культурної політики, особливо у зв'язку з виробленням регіо-

нальних моделей збереження та інтеграції культурної спадщини, є малодослідженою і останнім часом привертає увагу вчених. Зокрема статті та аналітичні огляди В. Малімона [12], де він обґрунтовує необхідність модернізації регулювання сфери культури в якості чинника реформування суспільства, О. Доманської [7] про концептуальні засади формування напрямів сучасної державної культурної політики, І. Гнідик [4], яка дослідила інноваційні підходи у сфері історико-культурної спадщини у контексті сталого розвитку суспільства, М. Шевченко [21], що здійснила спробу окреслити шляхи оптимізації культурної політики з огляду на важливість формування позитивного іміджу України у світі, Ю. Назаренко [13] про те, як перетинається реформа децентралізації та культура та ін. Також потрібно додати «Концепцію нової національної культурної політики України» (2015) і «Довгострокову стратегію розвитку культури в Україні до 2025 року», на які авторка статті посилається вище.

На рахунок безпосередньо регіонального контексту актуалізації об'єктів культурної спадщини, то цікавими у цьому сенсі є розробки О. Шершньової на прикладі громад Рівенщини [22], аналіз О. Власюк [3] проблем збереження, відновлення та використання культурної спадщини на Волищині на прикладі історичного містечка Олика, чи втілення у 2021 р. проєкту «Культурна спадщина Львівщини. Перезавантаження» [11], в рамках якого створено 16 програм ревіталізації знакових об'єктів культурної спадщини у Львівській області.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми. Культурна спадщина Кіровоградської області та її потенціал поки що недостатньо концептуалізовані у науково-експертному колі, а, відповідно, і не операціоналізовані в проєктах, програмах і регіональних моделях, направлених на актуалізацію матеріальних й нематеріальних об'єктів у нових соціокультурних і економічних реаліях краю.

Мета статті – формулювання і аналіз основних концептів регіональної моделі інтеграції культурної спадщини Кіровоградщини з огляду на процеси модернізації та інноваційні тренди в рамках української культурної політики.

Методологія дослідження передбачає застосування культурологічного аналізу та соціологічного підходів з метою прояснення ролі та місця об'єктів культурної спадщини у житті сучасної людини, а також виявлення специфіки регіональної моделі інтеграції культурної спадщини Кіровоградщини в соціо-культурний контекст краю, обґрунтування ефективності регіональної моделі з її інноваційними програмами та проєктами, які передбачають «ревіталізацію» культурної спадщини вказаної області в якості ресурсного фактору розвитку території.

Виклад основного матеріалу. З огляду, з одного боку, на глобалізаційні виклики в культурі, а з іншого боку, враховуючи соціально-економічну кризу, обумовлену війною Росії проти України, можна спостерігати, як у ціннісно-сміслових та культурних орієнтаціях українців відбуваються суттєві

зміни: на перший план у системі цінностей та базових життєвих пріоритетів виходить ідея розвитку етнонаціональної культури. Поступово викристалізується розуміння того, що культура є не лише системою виробництва та зберігання культурних цінностей, а й найважливішим чинником соціально-економічного розвитку регіону та інвестиційно привабливим ресурсом розвитку територій [1]. Тому модернізаційні зміни у соціокультурній сфері, що супроводжуються переходом до інноваційної моделі культурної політики, сприяють підвищенню якості життя населення та забезпечують від знищення культурну спадщину краю.

Наявні проблеми під час взаємодії влади, суспільства і бізнесу в рамках реалізації локальних проєктів, відсутність результативності програмних заходів у галузі збереження культурної спадщини та сучасних методик оцінки її ефективності пояснюються тим, що культурна спадщина не розглядається сьогодні багатьма дослідниками як невід'ємна складова інвестиційного потенціалу територіальних громад [9; 10]. Враховуючи важливість модернізаційних процесів, варто розглянути можливість й потенціал імплементації програмно-проектного методу в Кіровоградській області, враховуючи чотири основні напрямки впровадження інноваційних підходів: 1) формування культурно-туристичного простору регіону; 2) розвиток креативної індустрії; 3) віртуалізація ресурсів культурної спадщини; 4) створення нових музейних продуктів.

Усі ці напрямки необхідно розглядати в комплексі задля досягнення такого бажаного модернізаційного ефекту. В рамках формування культурно-туристичного простору регіону та створення музейних продуктів важливо сконцентрувати зусилля на розробці проєктів із залученням природних та історико-культурних ресурсів, формуючи на їх основі базу для розвитку індустрії туризму в області. Креативні індустрії прямо пов'язані з розвитком підприємництва у сфері культури, приміром, коли йдеться про проєкти щодо підтримки народних ремесел й традиційної кухні, збереження рідкісних книг тощо. Віртуалізація ресурсів передбачає розробку програм інформатизації та підтримку проєктів щодо створення сайтів у закладах культури. Це важливо з позиції теорії комодифікації [5; 14], адже розповсюджуючись мережею, образ того чи іншого об'єкту культурної спадщини фіксується у свідомості споживача та перетворюється на «бренд», тобто на ідентифікатор історико-культурного місця.

Проектування культурно-туристичного простору Кіровоградщини має відбуватися на базі міждисциплінарного підходу (географія, економіка, соціологія, регіональна економіка, культурологія та ін.) та ґрунтуватися на синтезі трьох компонентів – історико-культурних ресурсів, географічного ландшафту та рекреаційної діяльності. Поєднання цих компонентів дозволить вбудувати в єдину матрицю історичні та природні туристичні об'єкти краю (природна заповідна зона «Козачий Яр» на території с. Казавчин, парк «Веселі Боковеньки» у Долинському районі, Височинне Поїнгулля, кемпінг-парк

«Кирилов сіті» у селі Нагірне у Світловодському районі, Онуфрієвський парк, Чорний ліс та ін.), пам'ятки історії, археології та культури (палеолітичної стоянки первісних людей Троянове-4 на території Новомиргородського району біля села Трояни, історико-архітектурний заповідник родини Раєвських, заповідник-музей «Хутір Надія» та ін.), культові місця (Іллінська церква у Новомиргороді, Диківський Свято-Благовіщенський жіночий монастир, Свято-Вознесенський храм у м. Бобринець, Церква святої рівноапостольної Марії Магдалини та ін.), зелений і промисловий туризм (рекреаційний ресурс Бобринеччини, Петрівщини, зелена садиба «Соломія» у с. Яремівка на Світловодщині, молодіжний літературно-музичний фестиваль «По-ФануФест» у с. Соломія Гайворонського району та ін.), краєзнавчі екскурсійно-туристичні маршрути (маршрути Знам'янського, Долинського та Олександрівського районів, екскурсійні маршрути по м. Кропивницький, маршрут Новомиргород-Троянове) тощо.

Культурно-пізнавальний туризм не лише добуває культурну спадщину до світу сучасних людей, реалізуючи інформаційно-просвітницьку функцію, але й справляє соціальний ефект, допомагаючи учасниками пов'язаним з ним програм збагатити та реалізувати власний соціально-культурний потенціал, вдосконалити якість свого життя, освоїти технології та цінності, включені до культурної спадщини [18].

Якщо підходити до історико-культурної спадщини Кіровоградщини як до ресурсу розвитку туризму в області, то дійсно вона виступає важливим чинником зміцнення регіональної економіки та відкриває великі перспективи соціально-культурного розвитку. Проте все це має відбуватися у поєднанні зі збереженням об'єктів цієї спадщини згідно існуючих нормативно-правових норм, коли використання пам'яток в туристично-екскурсійних, експозиційно-виставкових та інших культурно-освітніх цілях має здійснюватися в такому порядку, що забезпечує збереження територій та природного середовища. З цією метою потрібно активізувати роботу з музеєфікації пам'яток археології в області (приміром, Мельгуновський курган біля с. Кучерівки Знам'янського району чи трипільське поселення у Небелівці у Новоархангельському районі). Також наступним кроком, який вже давно назрів, має бути прийняття обласної цільової програми «Популяризація культурної спадщини та розвиток культурного туризму в Кіровоградській області на 2022-2027 роки», метою якої буде впровадження різних форм збереження та використання об'єктів культурної спадщини області, тобто моделі інтеграції культурної спадщини у сучасний соціокультурний контекст. Поки що затверджені лише Програма розвитку туризму та збереження культурної спадщини Олександрійської територіальної громади на 2021 – 2026 роки [16] та проєкт рішення Міської ради м. Кропивницького «Про затвердження Програми розвитку туристичної галузі міста Кропивницького на 2020 – 2022 роки» [17].

Не зважаючи на те, що проблеми використання історико-культурного середовища як ресурсу соціокультурного розвитку час від часу починають активно обговорюватись у засобах масової комунікації, цьому присвячують статті у друкованих та електронних ЗМІ, проте медіаресурси області все ще слабо залучені до стратегії регіональної культурно-інформаційної політики. Поряд з каналом «UA: Кропивницький», газетою «Вісник Кіровоградщини» та тижневиками «Кіровоградська правда», «Нова газета», «Україна-Центр», «Народне слово» та ін., в яких висвітлюються події культурного життя краю, останні часом медіапростір Кіровоградщини поповнився цікавими платформами «Рідний край», «Перша електронна газета», «СВН», «Точка доступу», «Акула» «Dozog» та «Кіровоград24», на базі яких з'являється інформація про окремі об'єкти, фестивалі, виставки чи заходи в контексті збереження та популяризації культурної спадщини області, відбувається формування єдиного інформаційного простору регіональних культурних артефактів і заходів тощо. Також в області розробляють віртуальні екскурсії та тури (як-от, у художньо-меморіальному музеї Олександра Осмьоркіна в Кропивницькому, «Мандруй Кіровоградщиною» чи 3D віртуальна екскурсія «Хутором Надія» тощо).

Але проблема віртуалізації ресурсів культурної спадщини залишається актуальною для Кіровоградщини. Доцільною є розробка 3-D турів місць «зеленого» туризму в Кіровоградській області, Дослідницько-селекційного дендрологічного лісового центру «Веселі Боковеньки», Музею мистецтв у м. Кропивницький, Музею ракетних військ спеціального призначення у Голованівському районі та інших об'єктів в області. Разом з тим, оцифрування історико-культурних пам'яток Кіровоградщини зацікавить не лише прихильників «зеленого» туризму, але й поціновувачів народних промислів, сакрального мистецтва, історичної спадщини, а також дасть змогу зберегти в інформаційному плані їх для майбутніх поколінь, дигіталізувати діяльність турагентів і туropераторів краю, розширити коло дослідників спадщини району, використавши їх результати в освітніх цілях, залучити потенційних інвесторів.

Акцентуючи увагу на темі розвитку креативних індустрій в області, важливо не забувати про зарубіжний та український досвід втілення низки цікавих проєктів (арт-завод «Платформа» у Києві, арт-кластер «Фабрика повидла» у Львові чи ревіталізації заводу «Промприлад» у Івано-Франківськ), виходячи з розуміння креативних індустрій, як таких, що «використовують культуру як виробничий ресурс (input) і мають культурний вимір, хоча результат їх діяльності – кінцевий продукт (output) є головним чином функціональним» [26]. Йдеться про сферу культурного підприємництва, оскільки креативні індустрії створюють робочі місця та є інвестицією в становлення smart-суспільства, ресурсом відновлення та перетворення міст [15, с. 77]. Важко не погодитися з думкою С. Щеглюк: «Внаслідок поширення та розвитку креативної індустрії в місті формується нова унікальність, зростає його

туристична привабливість, формується мотивація до відвідин міста та бажання жити і працювати в ньому, збільшується кількість робочих місць у креативній сфері та кількість інвестиційно привабливих об'єктів для трансформації у креативні простори» [23, с. 147].

Враховуючи рівень культурно-історичного потенціалу Кіровоградщини, який вважається одним із найнижчих по Україні [24], потрібно активізувати роботу, спрямовану не лише на забезпечення кількісних показників зміцнення етнокультурного потенціалу регіону (з цим якраз проблем немає [20]), але на якісні зміни на рівні:

макроформи – перетворення Кіровоградської області на креативний регіон з високим потенціалом розвитку (зараз цей показник на задовільному рівні разом з Чернівецькою, Одеською та Херсонською областями [19]), поява креативних кластерів і креативних міст, приміром, на базі м. Світловодська чи Карпенкового краю у Маловиськівському районі загальною площею 250 га;

мезаформи – створення креативних кварталів у м. Кропивницькому (мікрорайон Бикове – Грещька слобода та Чечори) чи креативного хабу на базі Економіко-технологічного інституту ім. Роберта Ельворті;

локальних форм – заснування громадської спілки «Кропивницький ІТ-кластер», створення творчих лабораторій та артоб'єктів, відкритих просторів, приміром, на базі Дендропарку у м. Кропивницькому чи на центральній площі м. Олександрія, локальних он-лайн центрів, креативних інформаційних платформ тощо.

Що стосується сучасних музейних продуктів і новітніх інформаційних технологій музейної справи, то особливу увагу в рамках оновленої моделі інтеграції культурної спадщини Кіровоградщини в нинішній контекст варто звернути на використання інтерактивних технологій і новітніх технік експонування, на проведення майстер-класів та інших анімаційних програм, котрі формують творчо-комунікативний майданчик в межах музейного простору. Просвітницька місія музею посилюється за допомогою відео- і 3D технологій, шляхом організації спектаклів і концертів на території музею, симпозіумів і лекцій, семінарів, презентацій і курсів та ін. При цьому, варто пам'ятати, що при активному залученні музею в «економіку переживань», його відходить від основної місії в сторону комерціалізації, коли пріоритетом стають прибутки, а не збереження та популяризація історико-культурної спадщини, він ризикує перетворитися на елемент індустрії розваг, позбувшись фундаментальності й різноплановості. Зокрема, це варто взяти на озброєння менеджменту Музею музичної культури ім. Шимановського, Кіровоградського обласного краєзнавчого музею, Музею мистецтв, Літературно-меморіального музею ім. Карпенка-Карого та Художньо-меморіального музею ім. Осмьоркіна, а також «Хутору Надія» та Музейно-природного заповідника «Тобілевичі».

Висновки та пропозиції. Як бачимо, проектно-програмний підхід як інноваційний інструмент культурної політики допомагає комплексно вирішити чимало питань у сфері збереження культурної спадщини Кіровоградської області. На сучасному етапі недостатньо виходити лише з раціональних управлінських розрахунків, орієнтуючись на бюджет, або опиратись на експлуатацію об'єкта через його включення до туристичного потоку. Управлінські рішення мають ґрунтуватися на дискусіях стосовно цілей, способів досягнення та наявності ресурсів, на професійних експертних висновках, адже вибір концептуальних засад розвитку того чи іншого проєкту у сфері культури повинен відповідати стратегічному напрямку регіональної культурної політики.

Розробка регіональної моделі інтеграції Кіровоградської спадщини має виходити з подолання пострадянського синдрому, реформування нормативно-законодавчої бази, процесів децентралізації та цифровізації у цій сфері, наявності стратегічного планування і постійно зростаючої кількості фахівців, відкритих до співпраці, навчання та обміну ідеями. В якості теоретичної бази проєктів, пов'язаних із збереженням та розвитком культурної спадщини краю, виступають концепції культурного плюралізму, екологічної безпеки і сталого розвитку, збереження об'єктів спадщини і культурних цінностей, культурно-природного ландшафту, культурного та «зеленого» туризму. Все це повинно підкріплюватися правильними управлінськими рішеннями, через що автор у своїй статті висловив думку про нагальність розробки і прийняття обласної цільової програми «Популяризація культурної спадщини та розвиток культурного туризму в Кіровоградській області на 2022-2027 роки», в якості ефективного механізму регіональної культурної політики, що дозволить забезпечити практичну реалізацію різних проєктів зі збереження й актуалізації культурної спадщини (музеефікація пам'яток історії та культури, що руйнуються, створення системи їх моніторингу, етнографічні експедиції, формування культурно-туристичного простору регіону, розвиток креативних індустрій та ін.).

Література

1. Афанасьєва Л.В. Культура як економічний ресурс розвитку сучасного міста. Всеукраїнська науково-практична конференція «Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування», 2019, <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/7795/1/1.%20D0%A1%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%A4%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%8F%21-19-23.pdf>.
2. Білецька, Т., Левкова, О., Савчак, І. Концепція нової національної культурної політики України. Культурний код Східного партнерства. Київ, 2015. URL: http://www.kultura.org.ua/wp-content/uploads/FINALConcept_Road-Map-UA_Culture-Coding-EaP.pdf;

3. Власюк О. Є. Проблема ревіталізації історичного ядра смт. Олика Волинської області // Студентський вісник НУВГП. Рівне: НУВГП, 2018, Вип. 2(10), С. 6-8.

4. Гнідик І. Інноваційні підходи у сфері історико-культурної спадщини у контексті сталого розвитку суспільства. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/45720/2/2019_Hnidyk_I-Innovatsiini_pidkhody_u_sferi_21-23.pdf

5. Дичковський С.І. Глобальні трансформації туристичних практик і технологій в контексті становлення цифрового суспільства (digital society): монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. С. 70-83.

6. Довгострокова стратегія розвитку культури в Україні до 2025 року. URL: <http://metodist.libnadvirna.info/wp-content/uploads/2015/12/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F-2025-20022016.pdf>

7. Доманська О. Роль держави в реалізації культурної політики: концептуальний вимір // Релігія та соціум, 2014, №3-4 (15-16), С. 163-169.

8. Економічна привабливість української культури. Аналітична доповідь. Київ: ФОП Лопатіна О.О., 2019. 112 с.

9. Жук П.В., Сірик З.О. Інвестиційний потенціал територіальних громад: суть поняття та питання управління // Регіональна економіка, 2017, №2, С. 16-22.

10. Інноваційні інструменти забезпечення інвестиційного та інфраструктурного розвитку об'єднаних територіальних громад: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 27 листоп. 2020 р. / за заг. ред. І. А. Чикаренко. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2020. 368 с.

11. Львівщина ревіталізує 16 пам'яток культурної спадщини. Укрінформ, від 16.12.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3155818-lvivsina-revitalizue-16-pamatok-kulturnoi-spadsini.html>

12. Малімон В. І. Культурна політика держави як чинник реформування суспільства: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. держ. упр.: 25.00.02. Івано-Франківськ, 2011. 20 с.

13. Назаренко Ю. Децентралізація культури: проблеми та виклики реформи. Mistosite, від 23 грудня 2021 р. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/detsentralizatsiia-kultury-problemy-ta-vyklyky-reformy>

14. Олійник О.С. Комодифікація як інструмент культурного виробництва // Культурологічна думка, 2020, №18, С. 156-164.

15. Пархоменко І.І. Поняття «культурні» та «креативні індустрії» в західноєвропейському науковому дискурсі та урядово-інституційних практиках Великобританії та Європейського Союзу // Українські культурологічні студії, 2017, №1, С. 74-78.

16. Про затвердження Програми розвитку туризму та збереження культурної спадщини Олександрійської територіальної громади на 2021 – 2026 роки. URL:

https://olexrada.gov.ua/base/project/rada/proekt_r_3793.pdf

17. Про погодження проекту рішення Міської ради міста Кропивницького «Про затвердження Програми розвитку туристичної галузі міста Кропивницького на 2020 – 2022 роки». URL: http://kr-rada.gov.ua/uploads/documents/25798-pr_rish_728_20-11-2019.pdf

18. Радіонова О.М., Добрянська А.Ю. Аналіз розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні // Причорноморські економічні студії, 2019, Вип. 47 (1), С. 73-78.

19. Фесіна Ю.Г. Креативний потенціал регіонального розвитку // Економічні науки: збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія “Регіональна економіка”, 2021, Вип. 18 (71), С. 224-240.

20. Хроніка культурного життя Кіровоградщини. Обласна універсальна наукова бібліотека імені Д.І. Чижевського. URL: <https://library.kr.ua/hroniki/>

21. Шевченко М.І. Культурна політика України в умовах євроінтеграції: дилеми та виклики // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти, 2019, Вип. 3, С. 215-224.

22. Шершньова О.В. Формування нової моделі культурного простору (на прикладі громад Рівненщини): монографія; Український культурний фонд. Острого: ФОП-видавець Свинарчук Р.В., 2019. 344 с.

23. Щеглюк С.Д. Особливості розвитку креативної індустрії України: перспективні форми просторової організації // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України, 2017, Вип. 6. (128), С. 143-150.

24. Юхновська Ю.О. Вплив розвитку культурно-історичної спадщини на економічний розвиток туристичної галузі України // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво, 2019, №6 (111), С. 55-59.

25. Як підвищити потенціал культурної спадщини в Україні: рекомендації експертів URL: <https://www.culturepartnership.eu/ua/article/increasing-the-potential-of-cultural-heritage-in-ukraine-expert-recommendations>

26. GREEN PAPER. Unlocking the Potential of Cultural and Creative Industries. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/ALL/?uri=CELEX:52010DC0183>